

Хмелюк В.С.

аспірант,

*Інститут адміністрування та післядипломної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ ТА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ СИСТЕМИ НАУКИ В УКРАЇНІ

Для України початок XXI століття характеризується переважаючим розвитком ресурсного сектора економіки. І це відбувається на тлі деградації наукоємної промисловості: частка України на ринку наукомістких технологій залишається мізерною та за різними оцінками становить до 0,3% світових показників. При цьому досвід розвинених країн доводить переваги іншої моделі суспільно-економічного розвитку – інноваційної, в рамках якої зростання економіки досягається за рахунок технологічного чинника, що забезпечує до 2/3 зростання ВВП. Своєчасна переорієнтація на таку модель розвитку дозволила західним країнам зміцнити свої позиції на світових ринках наукоємної продукції й успішно вирішити соціально-економічні завдання.

Вдосконалення наукової сфери традиційно залежить від розвитку державного управління, що зумовлено численними чинниками як історичного, так і соціально-політичного спрямування. З одного боку, посилення і збільшення наукового потенціалу дає різноманітні можливості для розвитку економіки та покращення соціальних умов життя населення країни, з іншого – ефективно державне управління стимулює науково-технічний прогрес.

Необхідно звернути увагу на декілька суттєвих обставин, які впливають на системне реформування сфери науки в Україні.

– Посилення міжнародної конкуренції за інноваційними результатами для нашої країни ускладнюється незавершеними реформами у галузі управління науковою сферою. Інституційна основа управління наукою, сформована в радянський період, не змогла забезпечити сталий розвиток країни ані в 1990-і рр., ані в перші два десятиліття XXI ст. Найважливіші принципи державної науково-технічної політики, закріплені в Законі України від 26 листопада 2015 року «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1], окресливши нову модель управління та підтримки наукової сфери, на практиці не призвели до відчутних позитивних змін.

– Відносини у сфері створення та поширення наукового знання ускладнюються різною спрямованістю інтересів їх учасників: публічно-

правових утворень, замовників, стейкхолдерів, інвесторів, роботодавців, авторів-винахідників, споживачів наукової продукції. Це зумовлює розвиток інститутів, спрямованих на захист прав власності й інтелектуальних прав; на зниження зайвих адміністративних бар'єрів для суб'єктів підприємницької діяльності та стимулювання їх участі у дослідницькій діяльності і споживання інноваційних технологій, на розвиток антимонопольного законодавства й основ державно-приватного партнерства.

– Зростання впливу наукового знання на прийняття управлінських рішень викликає зворотну реакцію за допомогою оцінки продуктивності наукової сфери. Поширення отримує адміністративна оцінка результатів наукової діяльності. В правові акти включаються експертні методи оцінки, які повинні дозволяти визначити ефективність, економічність, прибутковість та інноваційність результатів наукової діяльності. Серед макропоказників результативності наукової сфери на перший план висувається впровадження результатів наукової діяльності в національну та міжнародну економіку.

– Сучасні досягнення науки та ступінь конкуренції національних економік дозволяють стверджувати про перехід на якісно новий рівень державного управління у сфері науки. Політика, спрямована виключно на підтримку наукової та технічної діяльності, в низці галузей економіки вже не забезпечує конкурентні переваги.

– Зростає роль професійних кадрів. Розвиток технічного прогресу змушує задуматися про роль та якість праці в економічній сфері, а також про нові соціальні проблеми, які здатна породити зростаюча конкуренція між збільшенням продуктивності нових технологій і працею людини. Законодавство про науку має дозволяти оперативно реагувати на мінливі запити ринку праці: зміна спрямованості НТП має супроводжуватися підготовкою відповідних професійних кадрів.

Таким чином, якщо політика України в умовах міжнародного поділу праці націлена не тільки на збереження сировинної спеціалізації, а й на здобуття власної ніші на ринку готової наукомісткої (інноваційної) продукції, тоді об'єктивно виникає питання про роль вітчизняної науки у вирішенні вказаного завдання. Ступінь участі та стратегія (концепція) правил поведінки і повинні знаходити закріплення в основах формування нового типу державного управління у сфері науки.

Державі необхідно концептуально визначити місце науково-технічної сфери в державній політиці, реформування якої в перспективі передбачить вибір одного з напрямів: або Україна розвиватиметься як постачальник наукових кадрів, або держава переорієнтується відповідно до сучасних вимог і всіляко стимулюватиме створення та розвиток вітчизняних наукових розробок, здатних скласти конкуренцію

зарубіжним. Оптимальний варіант – вибрати «золоту середину»: не втративши позицій, розвивати напрями, які завжди будуть затребувані на внутрішньому та світовому ринках.

Статистика свідчить про зменшення числа інноваційно активних підприємств, про відставання України від розвинених країн у сфері наукоємних технологій, про падіння конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Усунути це протиріччя між бажаним і дійсним ґрунтуючись виключно на ринкових механізмів не завжди є можливим. Без допомоги держави, без відповідних фінансових стимуляторів інноваційна діяльність у нашій країні не отримає належного розвитку. Необхідна державна підтримка будівництва нових підприємств і модернізації підприємств, які збереглися після 1990-х рр. Одночасно слід створювати умови для просування вітчизняних наукових розробок на українському та зарубіжних ринках.

Для проведення успішної реформи в галузі науки необхідно вирішити наступні стратегічні цілі:

По-перше, поліпшення якості системи підготовки наукових кадрів. Необхідний спеціальний відбір академічних і професійних кадрів, що передбачає комплекс заходів довгострокового характеру з відновлення наукових інститутів і процесів, посилення взаємодії з міжнародним науковим співтовариством, забезпечення участі молодих вчених у наукових проектах, запровадження стимулюючих механізмів для залучення студентів до наукової діяльності.

По-друге, впровадження і вдосконалення нових принципів фінансування науки за дворівневим принципом, де перший рівень представлений базовим фінансуванням із державного бюджету, в той час, як другий рівень – за рахунок державного та недержавного замовлення на дослідні роботи при вишах і при приватних підприємствах та інших організаціях. Зокрема, в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» передбачено створення фінансової та інституційної системи (інноваційної інфраструктури), що забезпечуватимуть розвиток наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок. При цьому, частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у 2025 році повинна складати 2%, а в 2030 р. – 3% ВВП. Частка ж реалізованої інноваційної продукції від промислового обсягу в 2025 р. та 2030 р. повинна становити відповідно – 10% і 15% [3, с. 139].

По-третє, проведення реформи системи присудження вчених звань і наукових ступенів. Ця складова комплексної реформи спрямована на покращення наукового потенціалу країни і її суть полягає в запровадженні системи присудження наукових ступенів, що відповідає міжнародним

стандартам, які повинні видаватися спеціальною державною комісією, до складу якої будуть входити вчені з зарубіжних країн;

По-четверте, посилення взаємозв'язку між науковими інститутами та бізнесом для просування комерціалізації наукових відкриттів і технологічних винаходів. Як зазначено в чинній «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» від 10 липня 2019 року: «Для виправлення ситуації необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукоємністю, тобто перейти від низько-технологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки, а державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації як в Україні, так і у решті світу» [2].

Отже, переорієнтація на оволодіння передовими досягненнями інноваційної науки та новітніми технологіями дозволить у перспективі забезпечити конкурентні переваги Україні. Глобальні виклики сучасного світу, звування часового проміжку для того, щоб обійняти провідні позиції, вимагають зважених управлінських рішень. Державна політика в інноваційній сфері має бути спрямована, з одного боку, на запозичення передової зарубіжної науки та практичне впровадження її результатів у нашій країні, а з іншого – на розширення економічного простору, орієнтованого на споживання вітчизняної продукції.

Список використаних джерел:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII ; Редакція від 18.04.2021. *Офіційний вебпортал парламенту України «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
2. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 № 526-р. *Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал»*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku>
3. Цілі сталого розвитку: Україна : Національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Київ, 2017. 176 с.